

Ключевые слова: архетип, виндиго, міфологія, коренні жителі североамериканського континента, палеантропи, смерть, західна культура.

O.SHOSTAK

WINDIGO ARCHETYPE ACTUALIZATION IN THE NOVELS OF NATIVE AMERICAN AND FIRST NATIONS OF CANADA WRITERS.

This article discusses the implementation of Windigo archetype perception in the works of Native American authors such as Leslie Marmon Silko, N.Scott Momaday and Jordan Wheeler. This archetype manifested itself as productive narrative factor in the art of mentioned writers. Archetype's baseline of inter-textual meanings might be viewed as part of higher formations, such as general concept, image system and plot.

Key words: archetype, windigo, Mythology, Native Americans, First Nations of Canada, death, cannibalism, Western culture.

УДК 82.801

Ірина ШПАК

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «МІСТО» ТА ЛЕЙТМОТИВИ РОМАНУ КАРЛОСА РУІСА САФОНА «ГРА АНГЕЛА»

В статті зроблено спробу проаналізувати репрезентацію концепту «місто» та лейтмотиви роману Карлоса Руїса Сафона «Гра ангела». В ході дослідження автор робить висновки, що поняття концепту є міждисциплінарним, а поняття літературного концепту не розроблено на відповідному рівні, особливо порівняно з філософською та психологічною складовою цього явища. Ми доходимо висновку, що лейтмотивами роману «Гра ангела» є наявність таємниці, місце літератури в житті людини, якість літератури, тощо. Концепт «місто» в романі формується за допомогою відтворення належної атмосфери та за допомогою сем, таких як «таємниця» «собор», «вулиця», «базар», «кладовище», «бібліотека», тощо.

Ключові слова: концепт, місто, література, літературний концепт.

Невід'ємною частиною будь-якої нації є історична пам'ять, мова та література. Завдяки мові будується певна (мовна) картина

світу, яка ідентифікує народ, формується певний діапазон уявлень про навколишній світ. Практично неможливо уявити існування людини поза межами простору та часу, які, в свою чергу, є невід'ємними складовими картини світу людини. Існування людини природно сприймається лише в межах певних локусів та топосів. Метою статті є спроба дослідити репрезентацію концепту «місто» в романах Карлоса Руїса Сафона «Тінь вітру» та «Гра ангела».

Дослідження особливостей міського тексту неможливо без розуміння сутності концепту «місто». Проблема концепту вже протягом, принаймні, десятиліття не втрачає своєю актуальності, доказом чого є численні роботи, присвячені вивченню цього явища в різних аспектах: концепт розглядається як філософське поняття, культурологічний феномен, лінгвістичний та літературознавчий термін, тісно пов'язаний з авторським ідеостилем.

Місто є величним творінням розуму та рук людини. Міста відігравали значущу роль в територіальній організації суспільства. Не останнє місце міста посідали і в літературі, як в класичній так і в сучасній. Завдяки Гомеру читач може потрапити в Трою, Джеймсу Джойсу – познайомитись з Дубліном того часу, Пітеру Акройду дізнатись про Лондон тощо. Олександра Шубіна навіть говорить про появу біографії міста як нового типу історичної розповіді, досліджуючи риси історичної розповіді, котрі виникли на зламі XX – XXI ст. під впливом нових уявлень про сутність жанру. Аналізуючи роботу Пітера Акройда «Лондон: біографія», вона говорить про те, що біографія є одним із жанрів, які сьогодні активно розвиваються, а це, в свою чергу дає можливість судити про складність сучасного розуміння принципів історичного роману. Авторка зазначає, що образ Лондона був та залишається одним із найбільш значущих образів у традиції англійської літератури та одним з центральних у творчості Пітера Акройда [4].

Міські практики впливають на тіло людини, поведінку, зміну ментальних та інших рис. Велике місто майже завжди було культурним центром країни, тут відбувались найважливіші події, творилась історія. Невипадковим у цьому контексті є намагання кожним індивідом творити власне місто, що найяскравіше простежується на матеріалі художньої літератури, де переплітаються індивідуальні інтенції автора з суспільно-відомими

фактами та поняттями. В літературі маємо досить цікаву парадигму творення міста людиною не-міського середовища. Автор «вживається» у місто разом зі своїм героєм, конструює унікальне місто.

Проблемами концептів в цілому, та концепту «місто» зокрема, в сучасному літературознавстві та когнітивній лінгвістиці займались та займаються Н.Д.Арутюнова, В.А. Маслова, Ю.С. Степанов, В. Мельник, С Павличко, Том Слейтер, Метт Лемей та інші. Одне з перших визначень концепту було сформульовано С.А. Аскольдовим. Він визначив концепт як уявне утворення, котре заміняє людині в процесі мислення невизначену кількість одного й того ж роду [1, с. 269].

Поняття «концепту» є міждисциплінарним. Концепти вивчає когнітивна лінгвістика, філософія, психологія, тощо. На думку Н.А. Белової поняття літературного концепту не розроблено на відповідному рівні, особливо порівняно з філософською та психологічною складовою цього явища. У статті «Концепт «город» в современном литературоведении» вона говорить про те, що власне сам термін в літературознавчих дослідженнях вживається виключно під час аналізу конкретних творів, та дефініції цього поняття все ще досить розмиті. Проте, автор зазначає, що в літературних концептів є низка відмінностей, порівняно з лінгвістичними, культурологічними та іншими різновидами явища [2].

Автор монографії «Концепти, універсалії, стереотипи в сфері літературознавства» Н.В. Володіна говорить, що концепт є смисловою структурою, втіленою в сталих образах, котрі повторюються в межах певного літературного ряду (в літературному творі, творчості письменника, літературному періоді, національній літературі), яка має культурно-значуще наповнення, семіотичність та ментальну природу [3, с. 19].

Відмінністю літературного концепту від інших є комунікативна природа [2]. Будь-який літературний концепт може інтерпретуватись по-різному в залежності від ментального та контекстуального рівнів; семіотичної природи літературного концепту. Літературний концепт втілюється в конкретних образах, мотивах, міфологемах, котрі існують за законами літератури, тобто

зумовлені певним типом культурної свідомості, особливостями авторського стилю, своєрідністю жанру тощо [2].

У цій статті ми не прагнемо дати всеохоплюючу дефініцію поняття літературного концепту, ми лише намагаємось дослідити концепт міста в рамках літературних творів одного автора. В творах Карлоса Руїса Сафона «смысловую структурою, втіленою в сталих образах» [3, с. 19] є місто. З твору в твір він приділяє значну увагу зображенню Барселони, намагається передати його дух, донести до реципієнта частину того, що криється в цьому місті. Як вже зазначалось, практично кожен автор вибудовує свій твір в рамках певного топосу; в межах певного географічного та соціально-культурного простору; в межах країни або міста. В творах Карлоса Руїса Сафона Барселона стає невід'ємною частиною історії, що її розповідає автор, вона займає місце одного з ключових героїв твору – без неї, власне, сама історія не могла б відбутись. В творчості Сафона концепт «місто» варто розглядати як один з центральних концептів, як такий, що відрізняється індивідуальним, своєрідним та самобутнім наповненням; творчість автора певною мірою присвячена легендарному місту Барселона.

У 1975 році іспанський автор Едуардо Мендоза опублікував свій перший роман «Soldiers of Catalonia», але через цензуру режиму Франко роман отримав іншу назву “The truth about the Savolta case”. В цьому романі автор використовує формат трилера, щоб розповісти історію про вбивство каталонського промисловця Саволти, який збагатився на торгівлі зброєю під час Першої світової війни. Проте, що більш важливо для нашого дослідження, в цьому романі зроблено критичний аналіз економічної, політичної, соціальної та культурної атмосфери тогочасної Барселони, протиставляючи буржуазний світ руху робітників, що почав набирати оберті. Дуже мало іспанських авторів за останні 40 років мали такий великий успіх серед читачів та критиків як Едуардо Мендоза, але ще менше могли зрівнятись з послідовністю, логічністю, глибиною та енергією з якими він зображував Барселону в своїх творах.

Барселона – рідне місто Карлоса Руїса Сафона; місто яке він знає як «the palm of my hand», тому й не дивно, що він вирішив використати це місто як «an organic character, very much like the great novelists of the nineteenth century did in creating the London of

Dickens, the Paris of Victor Hugo and Balzac, etc». Метою автора було спробувати викарбувати образ Барселони в уяві читача, та закарбувати цей образ в його пам'яті [5]. Для Карлоса Руїса Сафона місто – Барселона – невід'ємно пов'язане з літературою та таємницею. Варто зазначити, що таємниця в будь-якому прояві є надзвичайно важливою для іспанської літератури: «Driven by vanity and exhaustion, I spent the days going over my colleagues' stories and churning out countless reports about local news and lurid horrors, so that later I could spend my nights alone in the office writing a serialised work that I had been toying with in my imagination for a long time. Entitled *The Mysteries of Barcelona*, this Byzantine melodrama was a farrago shamelessly borrowed from Dumas and Stoker, taking in Sue and Féval along the way» [6, с. 54].

Автор підіймає два важливих питання, на які читачеві доведеться дати відповіді. По-перше він натякає на труднощі, з якими пов'язане створення літературного тексту; він говорить про те, що перед тим як щось написати, автор має виносити ідею твору та вивчити вже існуючі роботи інших авторів. По-друге він говорить про дві важливі теми характерні для іспанської літератури кінця 20-го та початку 21-го століть, а саме, про алюзії та таємницю. Карлос Руїс Сафон за допомогою головного героя «Гри ангела» Мартіна посилається на письменників-попередників, зокрема на Дюма та Стокера. Історія, що її пише Мартін, називається «Таємниці Барселони», таким чином Сафон надає змогу читачеві зрозуміти, що лейтмотивом книги буде Таємниця, а місцем дії буде Барселона. Ще одним посиленням, що має велике значення та певним чином анонсує подальші події роману та важливі теми, що постануть перед читачем є посилення на Книгу:

«One Christmas Sempere gave me the best gift I have ever received. It was an old volume, read and experienced to the full.

'Great Expectations, by Charles Dickens . . .' I read on the cover.

I was aware that Sempere knew a few authors who frequented his establishment and, judging by the care with which he handled the volume, I thought that perhaps this Mr Dickens was one of them.

'A friend of yours?'

'A lifelong friend. And from now on, he's your friend too» [6, с. 78].

Книга, як і місто є важливим концептом в іспанській літературі. Концепт книги яскраво зображений не лише в роботах Карлоса Руїса Сафона, але й в романах інших іспанських авторів, зокрема в романі Артура Переса Ріверте «Клуб Діма, або тінь Рішельє», та інших. Для Карлоса Руїса Сафона надважливим є продемонструвати важливість відносин між читачем та книгою:

«Next time you want to save a book, save it properly; don't risk your life. Just let me know and I'll take you to a secret place where books never die and nobody can destroy them» [6, с. 81].

У романі «Гра ангела» Карлос Руїс Сафон проковує в уяві читача образи, що мають стосунок для важливих проблем іспанської історії та літератури, адже саме в літературі відображається історія держави:

«My mentor was attempting to write an epic saga covering three generations of a Barcelona family that was not very different from his own. The action began a few years before the Industrial Revolution with the arrival in the city of two orphaned brothers and developed into a sort of biblical parable in the Cain and Abel mode» [6, с. 129].

Цей уривок яскраво ілюструє, як в декілька реченнях можна змалювати коло найважливіших аспектів, а саме – родина, історичний прогрес та релігія. Поєднання релігії та літератури і, як результат, народження релігійних текстів та їх місце в історії та літературі Іспанії не залишилося поза увагою автора:

«Here it is: “Éditions de la Lumière, publishing house specialising in religious texts with offices in Rome, Paris, London and Berlin. Founder and publisher, Andreas Corelli. Date of the opening of the first office in Paris 1881» [6, с. 248].

З іншого боку він натякає, що сьогодні література вже не та, що була раніше. Масовість літератури сьогодення відібрала в неї значущість та якість. Він досить різко висловлюється про сучасних авторів зі сторінок свого роману:

«He sprang from the sausage industry and although he hadn't read more than three books in his life – and this included the catechism and the telephone directory - he was possessed of a proverbial audacity for cooking the books, which he falsified for his investors, displaying a talent for fiction that any of his authors might have envied» [6, с. 265].

Повертаючись до теми міста в його романах, відзначимо, що друга книга Мартіна, протагоніста роману «Гра ангела» мала назву

«City of the Damned». Це знову наштовхує на думки про таємничість пов'язану з Барселоною. На сторінках роману можна знайти величезну кількість назв вулиць та назв місць, які знаходяться в Барселоні, та тих, котрі автор вигадав, щоб зачарувати читача таємничістю цього незвичайного стародавнього міста з багатою історією. Він детально вимальовує пейзажі міста, вибудовує будівлі Барселони за допомогою слів:

«For some time now I'd had my eye on a huge pile of a house at number 30, Calle Flassaders, a stone's throw from Paseo del Borne, which for years I had passed as I went between the newspaper and the pensión. Topped by a tower that rose from a facade carved with reliefs and gargoyles, the building had been closed for years, its front door sealed with chains and rusty padlocks. Despite its gloomy and somewhat melodramatic appearance, or perhaps for that very reason, the idea of inhabiting it awoke in me that desire that only comes with ill-advised ideas» [6, с. 439].

Важливою частиною літературного образу міста є кладовище, тим паче воно важливе, якщо в уяві читача образ міста має бути нероздільним з таємницею. Карлос Руїс Сафон у своїх романах досить часто говорить про «Montjuïc Cemetery», що є топографічною реалією Барселони, але він говорить і про інше кладовище:

«Before that, the Cemetery of Forgotten Books was hidden under the tunnels of the medieval town. Some say that, during the time of the Inquisition, people who were learned and had free minds would hide forbidden books in sarcophagi, or bury them in ossuaries all over the city to protect them, trusting that future generations would dig them up. In the middle of the last century a long tunnel was discovered leading from the bowels of the labyrinth to the basement of an old library that nowadays is sealed off, hidden in the ruins of an old synagogue in the Jewish quarter. When the last of the old city walls came down, there was a landslide and the tunnel was flooded with water from an underground stream that for centuries has run beneath what is now the Ramblas» [6, с. 513].

Кладовище забутих книжок відіграє свою роль у трилогії та демонструє читачеві важливість відносин між читачем та книгою; змальовує характер цих відносин. З іншого боку, на тлі вигаданого місця, автор відсилає нас до цілком реальних – тунелі

середньовічного міста, де під час часів Інквізиції провітлені городяни ховали книжки, щоб врятувати їх від загибелі; підвалини стародавньої бібліотеки; Ramblas, тощо. Окрім реальних та вигаданих кладовищ перед читачем постають ледве не всі собори Барселони:

«It was a rectangular room with high ceilings and dark wooden flooring. Its four large arched windows looked out on all four sides, giving me a view of the cathedral of Santa María del Mar to the south, the large Borne market to the north, the railway station to the east and to the west the endless maze of streets and avenues tumbling over one another towards Mount Tibidabo» [6, с. 517].

Барселона в романах Карлоса Руїса Сафона – не лише місто, вона є героїнею оповідання здатною здивувати. Барселона виступає то в ролі таємничою дівчини, котра часто змінює думку та преференції, то в ролі мудрої старою жінки, котра може розповісти багато цікавих історії, подекуди щасливих, а подекуди й трагічних:

«The whole of Barcelona stretched out at my feet and I wanted to believe that when I opened those windows – my new windows – each evening its streets would whisper stories to me, secrets in my ear, that I could catch on paper and narrate to whoever cared to listen» [6, с. 669].

Такий складний концепт, як «місто» пояснюється і усвідомлюється людьми через стереотипність сприйняття різних міст, що належать до власне матеріального світу. Причому ці міста можуть сприйматися як позитивно, так і негативно. Звідси випливає, що в усвідомленні і осмисленні концепту «місто» різними соціальними групами, верствами та індивідами має значення вироблення певного, зафіксованого в даній культурі або субкультурі еталонного уявлення про місто як зосередження «добрих» чи «злих» сил. Цілком очевидним є асоціативний зв'язок етичних, культурних категорій з «іменами» міст. Такого роду редукція абстрактного образу до цілком конкретного уявлення про те чи інше місто веде до того, що деякі ціннісні характеристики, важливі для національної культури, закріплюються за образами «столичних» міст. Концепт міста в літературі виражає місто як носія урбаністичних традицій, специфіку зміни в часі, трансформації уявлення соціуму про місто. Концепт міста у літературі як загальна, абстрагована, динамічна ідея

впроваджується через тіло міста: будинки, дороги, вулиці, мости, топоси, які поєднують ідею міста реального і літературного у проекції на свідомість автора і читача. Ідея про місто дає бачення міста. Реалізація концепту міста через топоси будується накладанням індивідуальних просторів образу на загальний. Елементами образу є дороги, кордони, райони, вузли та орієнтири.

Спираючись на роман іспанського письменника, ми доходимо висновку, що лейтмотивами роману «Гра ангела» є наявність таємниці, історичний розвиток, становлення особистості, місце літератури в житті людини, якість літератури тощо. При написанні будь-якого літературного твору головним інструментом автора є слово. Для створення літературного концепту автору так само потрібне слово. Для створення літературної Барселони Карлос Руїс Сафон використовує лексеми як цеглу. Щоб створити таємниче місто, що проживає віки, змінюється, але не полишає свої таємниці та історії автор використовує наступні семи: mysterious, damned, jinxed, cemetery, cathedral, market, street, secret, library та багато інших. Він описує топоси та локуси характерні для будь-якого міста, наділяючи їх рисами та атмосферою притаманними лише Барселоні, що і дає змогу літературному концепту місто народитися в уяві читача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аскольдов, С. А. Концепт и слово [Текст] / С. А. Аскольдов // Русская словесность: антология. – М., 1997.
2. Белова Н.А. Концепт «город» в современном литературоведении. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://wwwold.ugrasu.ru/science/journal/24/13/documents/87-91.pdf>
3. Володина, Н. В. Концепты, универсалии, стереотипы в сфере литературоведения [Текст] / Н. В. Володина. – М., 2010.
4. Шубина Александра Владимировна. Биография города как новый тип исторического повествования (Питер Акройд «Лондон: биография») Электронный ресурс: режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/biografiya-goroda-kak-novyytipistoricheskogo-povestvovaniya-piter-akroyd-london-biografiya#ixzz36Pja1XnF>

5. AN INTERVIEW WITH CARLOS RUIZ ZAFÓN.
Электронный ресурс. Режим доступа:
<http://ebonyink.blogspot.com/2007/09/shadow-of-wind-interview-with-carlos.html>

6. Zafon, Carlos Ruiz. The Angel's Game. Электронный ресурс.
Режим доступа:
http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CBwQFjAA&url=http%3A%2F%2Febooksbeus.weebly.com%2Fuploads%2F6%2F3%2F0%2F8%2F6308108%2Fthe_angels_game_-_carlos_ruiz_zafon.pdf&ei=beQ3VLH9E4TC7gajjYHIAw&usg=AFQjCNEjJCH9E13RXypha_YpXm1sfP8alw&sig2=uJ1cv4qW77VxWl8SK0drCg

7. Zafon, Carlos Ruiz. The Shadow of the Wind. Published by Penguin Books, 2004. – 565

И. ШПАК

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ КОНЦЕПТА «ГОРОД» И ЛЕЙТМОТИВЫ РОМАНА КАРЛОСА РУИСА САФОНА «ИГРА АНГЕЛА»

В данной статье предпринимается попытка проанализировать репрезентацию концепта «город» и лейтмотивы в романе Карлоса Руиса Сафона «Игра ангела». В ходе исследования автор приходит к выводу, что понятие «концепта» является междисциплинарным, а понятие литературного концепта не разработано на соответствующем уровне, особенно, если сравнивать с философской или психологической составляющей этого явления. Мы приходим к выводу, что лейтмотивами романа «Игра ангела» является наличие тайны, место литературы в жизни человека, качество литературы, и т.п. Концепт «город» в романе формируется при помощи сем, таких как «тайна», «собор», «улица», «рынок», «кладбище», «библиотека», и т.д.

Ключевые слова: концепт, город, литература, литературный концепт.

I. SHPAK

REPRESENTATION OF THE CONCEPT «CITY» AND LEITMOTIFS OF THE NOVEL BY CARLOS RUIZ ZAFON «THE ANGEL'S GAME»

In the course of the study, the author concludes that the term «concept» is an interdisciplinary one, and the notion of the literary concept has not been developed at the appropriate level, especially when compared to the philosophical or psychological component of this phenomenon. We conclude that the leitmotifs of the novel «The Angle's Gamel» is the presence of mystery, a place of literature in people's lives, the quality of the literature, etc. The concept of «city» in the novel is formed with the help of the lexemes, such as «secret», «cathedral», «street», «market», «cemetery», «library», etc.

Key words: concept, city, literature, literary concept.